

Світлана Покрова*
Ukraine

Освітній потенціал системи післядипломної освіти для розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів

Анотація

У статті досліджено українські та зарубіжні джерела, присвячені післядипломній педагогічній освіті як складовій освіти упродовж життя та засобу неперервного професійного розвитку вчителів закладів загальної середньої освіти, щодо сутності й структури поняття «освітній потенціал системи післядипломної освіти для розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів»; досліджено освітній потенціал української системи післядипломної освіти для розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів, його ресурси, можливості, функції, характеристики. З'ясовано, що система підвищення кваліфікації – соціальна, андрагогічна; така, що функціонує завдяки обміну інформацією (інтерактивна міжособистісна взаємодія), основну частину якої складають педагоги. Визначено, що освітній потенціал системи післядипломної педагогічної освіти складається з педагогічного (адекватний вибір і використання методів, організаційних форм продуктивної педагогічної взаємодії), організаційно-управлінського (інноваційна спрямованість за умови забезпечення пошуку й надання можливостей суб'єктам підвищення кваліфікації «виробляти» цілі, форми й норми діяльності, що впливають на зміст й результати спільної діяльності), інформаційного (що служить для ефективного розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів), змістового (передбачає розробку навчально-методичних комплексів освітніх модулів) та матеріально-технічного (зовнішні параметри освітнього проце-

су: наявність відповідної матеріально-технічної бази (кількість навчальної площі, яка припадає на одного слухача курсів підвищення кваліфікації; оснащення навчальних аудиторій меблями, технічними засобами, дидактичним обладнанням; аудиторії для семінарських занять; комп'ютерні класи та їхня доступність слухачам; створення умов для самостійної роботи в бібліотеці, читальній залі тощо) ресурсів; містить спрямованість освітнього процесу на виявлення та коригування професійних утруднень вчителів початкових класів; задоволення їхніх всебічних професійних потреб; взаємодію викладачів та вчителів, засновану на співпраці; свободу вибору організаційних форм, методів, засобів, змісту навчання; можливості індивідуально-особистісної освітньої траєкторії; особистісне включення вчителів початкових класів у різні форми діяльності, забезпечені моделями навчання. Розглянуто функції системи післядипломної педагогічної освіти в контексті розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів: навчальна (професійне зростання); виховна (розвиток у вчителів моральних якостей і гуманного ставлення до молодших школярів під час оцінювальної діяльності); організаційна (об'єднання різноманітних ресурсів для організації курсів підвищення кваліфікації); нормативно-регулятивна (організація курсів підвищення кваліфікації відповідно до нормативної бази); комунікативна (професійна взаємодія на основі інформаційного ресурсу, розподіл інформації з метою обміну педагогічним досвідом оцінювальної діяльності,

* Світлана Покрова, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри початкової освіти, Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5208-4635>, e-mail: svetlana.pokrova.dl@gmail.com.

розвитку оцінювальної компетентності, розроблення діагностичних методик для вимірювання рівня розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів); матеріально-технічна (матеріально-технічне забезпечення процесу підвищення кваліфікації).

Ключові слова: післядипломна педагогічна освіта, освітній потенціал, оцінювальна компетентність вчителів початкових класів

Summary

Educational Potential of the Postgraduate Education System for the Development of Evaluative Competence of Primary School Teachers

The article examines Ukrainian and foreign sources on postgraduate pedagogical education as a component of lifelong learning and a means of continuous professional development of secondary school teachers, on the nature and structure of the concept of “educational potential of postgraduate education for the development of assessment competence of primary school teachers”; the educational potential of the Ukrainian system of postgraduate education for the development of assessment competence of primary school teachers, its resources, capabilities, functions, characteristics are considered. It was found out that the system of advanced training is social, andragogical; it functions through the exchange of information (interactive interpersonal interaction), the main part of which are teachers. It is determined that the educational potential of the system of postgraduate pedagogical education consists of pedagogical (adequate choice and use of methods, organizational forms of productive pedagogical interaction), organizational and managerial (innovation orientation, provided that the search and opportunities for training subjects to “produce” goals, forms and norms of activity that affect the content and results of joint activities), information (which serves for the effective development of assessment competence of primary school teachers), content (provides for the development of educational and methodological complexes of educational modules) and material and technical (external parameters of the educational process: the availability of appropriate material and technical base (amount of training space per student of advanced training courses; equipping classrooms with furniture, technical equipment, teaching aids; classrooms for seminars; computer classes and their availability to students, creating conditions for independent work in the library, reading room, etc.) resources; contains the focus of the educational process on identifying and correcting the professional difficulties of primary school teachers; meeting their comprehensive professional needs; interaction of teachers and educators based on cooperation; freedom of choice of organizational forms, methods, means, content of education;

possibilities of individual-personal educational trajectory; personal involvement of primary school teachers in various forms of activity provided by teaching models. The functions of the system of postgraduate pedagogical education in the context of the development of assessment competence of primary school teachers are considered: educational (professional growth); disciplinary (development of teachers’ moral qualities and humane attitude to younger students during assessment activities); organizational (combining various resources for the organization of advanced training courses); normative-regulatory (organization of advanced training courses in accordance with the regulatory framework); communicative (professional interaction based on information resources, distribution of information to share pedagogical experience in assessment, development of assessment competence, development of diagnostic methods for measuring the level of development of assessment competence of primary school teachers); logistical (logistical support of the training process).

Keywords: postgraduate pedagogical education, educational potential, assessment competence of primary school teachers

1. Вступ

Реформи, що відбуваються в соціально-економічній, політичній та культурній сферах сучасного українського суспільства, закономірно висувають необхідність оновлення системи освіти, ідеології оцінювальної діяльності педагогів. Виникає потреба у фахівцях, що здатні проектувати та здійснювати процес самореалізації суб’єктів освіти, заснований на всебічній, науково обґрунтованій оцінці ефективності власної професійної діяльності. Соціальним замовленням на вчителів початкових класів з розвиненою оцінювальною компетентністю передбачено розроблення нової динамічної моделі підвищення кваліфікації, що дозволить вчителям початкових класів подолати професійні труднощі на шляху удосконалення якості освіти.

Сьогодні питання розвитку оцінювальної компетентності педагогів є предметом наукових досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Вчені досліджують різні аспекти питання: розвиток у вчителів початкових класів навичок формувального оцінювання (О. Онопрієнко, О. Полякова, О. Савченко та ін.), поняття «оцінювальна діяльність вчителів початкових класів» і «компетентність» (Дж. Равен, В. Сластьонін,

О. Овчарук, Г. Селевко, А. Хуторської, М. Чошанов та ін.), формування й розвиток оцінювальної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти (Н.Кузьміна, А. Маркова та ін.). Зміст, форми та методи в системі неперервної освіти досліджували науковці С. Вершловський, М. Громкова, Т. Гура, С. Змейов, А. Зубко, А. Кузьмінський, Л. Лісіна, Н. Маковецька, О. Мельник, Н. Ничкало, Л. Чернікова та ін.

Однак недостатньо розробленими в науці є можливості післядипломної освіти для розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів. Порівняльний аналіз теорії й практики професійної педагогічної освіти, який показав фрагментарність знань про процес удосконалення оцінювальної діяльності педагогів, дав можливість дійти висновку, що систему післядипломної педагогічної освіти з її освітнім потенціалом можна розглядати як чинник розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів.

Метою роботи є педагогічний аналіз ідей та досвіду провідних українських та зарубіжних вчених щодо сутності й структури поняття «освітній потенціал системи післядипломної освіти для розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів», визначення основних тенденцій та перспектив модернізації системи підвищення кваліфікації в контексті розбудови Нової української школи.

Завдання, які забезпечать досягнення поставленої мети, можна сформулювати у такий спосіб:

1. Проаналізувати філософську, психолого-педагогічну, науково-методичну літературу з проблеми розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти.
2. Виявити й охарактеризувати інновації, які відбуваються в системі підвищення кваліфікації й пов'язані з розвитком оцінювальної компетентності вчителів початкових класів.

Методи дослідження. Для дослідження освітнього потенціалу системи післядипломної освіти для розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів автором опрацьовано філософську, психолого-педагогічну, науково-методичну літературу, проаналізовано нормативні джерела, освітні програми і навчально-тематичні

плани, педагогічний досвід з означеного напрямку (*теоретичні методи*); визначено провідні ідеї, покладені в основу концептуальних положень наукового дослідження (*аксіоматичний метод*); здійснено педагогічне спостереження, аналіз пошуково-дослідної діяльності (*емпіричні методи*). Досліджуючи можливості системи післядипломної освіти для розвитку оцінювальної компетентності педагогів, автор спирається на методологічні підходи, які, за переконанням багатьох дослідників, є найбільш перспективними: системний, діяльнісний, андрагогічний, компетентнісний, акмеологічний, комунікативний, синергетичний.

2. Основна частина

Сучасна система оцінювання потребує реформування, бо не відбиває якості освітнього процесу, не виконує мотиваційної й стимулювальної функцій, не дає можливості враховувати зусилля кожного здобувача освіти, яких він докладає для досягнення очікуваних результатів навчання. Сьогодні формується комунікативна особистість і виникає проблема, як оцінювати її досягнення. І нові форми організації освітнього процесу (проектні, дослідницькі й творчі роботи) недостатньо забезпечені інструментами оцінювання нового освітнього продукту. Відтак збільшується потреба в педагогах, які мають розвинені оцінювальні вміння – важливі чинники їхнього особистісного розвитку, професійної компетентності та успішної життєдіяльності в цілому. Швидко реагувати на зміни в підходах до оцінювання результатів навчання молодших школярів повинна система післядипломної педагогічної освіти, перспективним напрямом якої стає створення умов та визначення засобів розвитку в педагогів умінь пошуку ефективних компетентісно зорієнтованих способів організації оцінювання досягнень учнів початкової школи під час освітнього процесу, що є підґрунтям для особистісного самовдосконалення й розвитку професійної компетентності фахівців початкової школи.

Досліджуючи поняття «освітній потенціал системи післядипломної педагогічної освіти», визначаючи пріоритетні напрями модернізації української системи підвищення кваліфікації, вважаємо за необхідне проаналізувати його сутність та

структуру. Доцільність застосування системного підходу відносно до системи післядипломної педагогічної освіти обґрунтовано В.Олійником. Вчений розглядав її як впорядковану сукупність установ та організацій (заклади для підвищення кваліфікації вчителів, районні та міські методичні кабінети тощо), називаючи основними елементами, визначеними соціальним замовленням, вимогами суспільства, метою; змісту підвищення кваліфікації; організаційних форм і методів; педагогічних працівників, які удосконалюють власну кваліфікацію; умов, які забезпечують ефективне функціонування системи (Олійник, 2009). Слід зазначити, що провідні вітчизняні науковці переконані, що діяльність сучасної неперервної освіти має бути єдиним комплексом на основі субординації всіх ланок освіти, взаємозв'язку та координації її установ. Цей комплекс є таким, що постійно розвивається й забезпечує кожному людину можливість стати суб'єктом освітнього процесу на будь-якому етапі її життя. Перш за все, це можна забезпечити наступністю всіх структурних елементів системи на основі затверджених єдиних освітніх стандартів, взаємним доповненням різних форм навчання (Кузнецов, 2006).

Відповідно до п. 1 ст. 60 Закону України «Про вищу освіту» післядипломною освітою є «спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду» (Про вищу освіту, 2014). Конкретизуючи це визначення у педагогічній площині, розуміємо післядипломну педагогічну освіту як галузь освіти дорослих, яка забезпечує неперервне підвищення якості професійних компетентностей педагогічних працівників (Олійник, 2009) та унікальне соціокультурне явище. Так, європейські науковці, які досліджують питання розвитку післядипломної освіти, не виробили спільного погляду на визначення мети, завдань та суті підвищення кваліфікації вчителів закладів освіти. Отже, різними авторами поняття «післядипломна педагогічна освіта» вживається у різних контекстах.

С. Синенко в своєму дослідженні «Розвиток післядипломної педагогічної освіти у країнах За-

хідної Європи (Англія, Франція, Німеччина)» показано визначення вченими післядипломної педагогічної освіти на території Європи як «...багатоманітне і багатоаспектне явище, спрямоване на виконання широкої низки пізнавальних завдань: модернізацію вмінь і знань учителів (без зміни їх професійної ролі); підготовку педагогів до нових ролей і посад; підвищення кваліфікації і статусу педагогів; зовнішнє і внутрішньошкільне обслуговування педагогічних потреб учителів; обслуговування безпосередньо практичних і широких потреб учителів; програму професійного зростання упродовж службової кар'єри вчителя...» (Синенко, 2002).

Європейські науковці показують багатоаспектність підходу до підвищення кваліфікації вчителів, при цьому виокремлюючи вузьке та широке трактування цієї дефініції. У вузькому значенні – це навчальна діяльність людини, яка має на меті здійснювати освітню практику, та здатність відповідно сприймати модернізацію системи освіти (оновлені освітні програми, упроваджені нові дисципліни, інтерактивні технології навчання). Варто зазначити, що переважна більшість європейських дослідників орієнтована все ж на широке трактування визначення мети й завдань системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників і розглядає її з погляду реалізації принципу «навчання впродовж життя», тобто передбачає, що вчителі спроможні продовжувати вдосконалювати власний професійний, методичний рівень упродовж усього періоду педагогічної діяльності.

Слід зауважити, що сучасна українська післядипломна педагогічна освіта знаходиться на шляху свого суттєвого реформування, що зумовлено прийняттям низки нормативних документів, а саме: Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників».

Відповідно до ст. 18 Закону України «Про освіту» післядипломна педагогічна освіта разом із професійним навчанням працівників, курсами перепідготовки та/або підвищення кваліфікації та неперервним професійним розвитком є компонентом освіти дорослих, що у свою чергу

є складовою освіти впродовж життя, яка спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки (Про освіту, 2017). Метою підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників є їх професійний розвиток відповідно до державної політики у галузі освіти та забезпечення якості освіти (Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, 2019).

Відтак, систему післядипломної освіти будемо розглядати як особливу освітню систему, найбільш сприятливу для розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів, й таку, що дає можливість якісно змінювати одержані раніше професійні знання, вміння, сформовані цінності, задовольняти їхні професійні потреби (Покрова, 2021).

Порівняльний аналіз теорії та практики системи післядипломної педагогічної освіти дав змогу прийти до висновку, що вона може бути важливим чинником розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів завдяки власному освітньому потенціалу. Ґрунтуючись на ідеях спрямованості потенціалу, освітній потенціал будемо розглядати як властиву системі сукупність можливостей та ресурсів, що обумовлюють розвиток оцінювальної компетентності вчителів початкових класів.

Структура освітнього потенціалу післядипломної освіти містить в собі педагогічний, організаційно-управлінський, інформаційний, змістовий та матеріально-технічний ресурси. Освітній процес орієнтований на виявлення та корегування професійних труднощів вчителів; взаємодію викладачів та вчителів на основі співробітництва; свободу вибору організаційних форм, методів, засобів навчання; можливість індивідуально-особистісної освітньої траєкторії; особистісне занурення педагогів у різноманітні форми діяльності (навчальна, квазіпрофесійна, професійна).

Реальна освітня ситуація засвідчує певну кількість зв'язків між закладом післядипломної освіти та навколишнім середовищем і це дає можливість оцінювати освітній потенціал системи не тільки статично, але й динамічно. Професійно-особистісне зростання суб'єктів освітнього про-

цесу зумовлене динамічністю освітнього потенціалу системи післядипломної педагогічної освіти.

Під час дослідження сутності освітнього потенціалу системи післядипломної освіти нами розглянуто її функції в контексті розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів: навчальної (професійне зростання); виховної (розвиток у вчителів моральних якостей і гуманного ставлення до молодших школярів під час оцінювальної діяльності); організаційної (об'єднання різноманітних ресурсів для організації курсів підвищення кваліфікації); нормативно-регулятивної (організація курсів підвищення кваліфікації відповідно до нормативної бази); комунікативної (професійна взаємодія на основі інформаційного ресурсу, розподіл інформації з метою обміну педагогічним досвідом оцінювальної діяльності, розвитку оцінювальної компетентності, розроблення діагностичних методик для вимірювання рівня розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів); матеріально-технічної (матеріально-технічне забезпечення процесу підвищення кваліфікації).

Означені функції освітнього потенціалу системи післядипломної педагогічної освіти в сукупності відображають процес розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів як компонента професійної компетентності (Покрова, 2021).

Освітній потенціал системи підвищення кваліфікації для розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів орієнтований на коригування професійних утруднень педагогів, задоволення їхніх всебічних професійних потреб, що здійснюється в курсовий і міжкурсний періоди.

Його важливою складовою є взаємодія вчителів початкових класів із викладачами закладів підвищення кваліфікації, заснована на співробітництві. Організована таким чином співпраця відрізняється рефлексивним, інтегративним характером результату, зумовленим відкритістю системи післядипломної освіти, тобто таким, що постійно взаємодіє та обмінюється енергією, ресурсами.

Теоретичний аналіз та аналіз досвіду дає змогу стверджувати, що освітній потенціал системи післядипломної освіти постійно розвивається;

забезпечує розвиток оцінювальної компетентності вчителів початкових класів за умови свободи вибору організаційних форм, методів, засобів навчання, змісту; можливості вибору індивідуально-особистісної освітньої траєкторії.

Варто зазначити, що слухачам курсів підвищення кваліфікації може бути запропоновано вибір особистісних, інструментальних та методологічних засобів, що сприяють усвідомленню та переосмисленню своєї професійної (зокрема, оцінювальної) діяльності та які допомагають в пошуку відповідей на запитання: «для чого оцінювати результати навчання?», «як оцінювати?», «що змінити в своїй оцінювальній діяльності?». Це знижує рівень невідповідності ціннісного ядра особистості вчителя з ціннісним змістом професійного соціуму та раціональної організації оцінювальної діяльності. А відтак забезпечується формування проблемних ситуацій з «матеріалів» реальних навчальних ситуацій; вияв та узгоджене прийняття розуміння проблемної ситуації суб'єктами підвищення кваліфікації; орієнтування на значення, сенс проблемної ситуації під час її перетворення в освітню ситуацію та знаходження вирішення проблеми (В. Сластьонін, Б. Фішман).

Під час реалізації проблемної технології варто застосовувати дидактичні прийоми, як-то: проблемні запитання, навчальні завдання, ілюстраційні приклади, що спонукають вчителів початкових класів усвідомити та визначити вихідну або змінену ситуації.

Розвиток оцінювальної компетентності вчителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти – системний, тривалий процес, яким передбачено зміну їхніх традиційних професійних уявлень, мислення та поведінки.

3. Висновки

Таким чином, нами обґрунтовано освітній потенціал системи післядипломної освіти для розвитку оцінювальної компетентності, особливості та її специфіка, що дає змогу прийти до певних висновків: система підвищення кваліфікації – соціальна, андрагогічна, функціонує завдяки обміну інформацією (інтерактивна міжособистісна взаємодія), основну частину якої складають педагоги; життєздатність системи пов'язана з реалі-

зацією цілей у сфері освіти в певний період її розвитку, відповідно, це педагогічна система. Вона ціннісно орієнтована на загальнолюдські, національні, культурно-історичні цінності; це відкрита система, що має велику кількість зв'язків з соціальним довкіллям, яке забезпечує її функціонування й розвиток.

Цілеспрямованість системи відображено в результаті її ефективності – досягненні високого рівня оцінювальної компетентності вчителів початкових класів і, відповідно, сформованість самооцінки, рефлексії здобувачів освіти, прирощення освітніх результатів, підвищення рівня якості підготовки молодших школярів.

Освітній потенціал системи післядипломної педагогічної освіти містить педагогічний, організаційно-управлінський, інформаційний, змістовий та матеріально-технічний ресурси; спрямованість освітнього процесу на виявлення та коригування професійних утруднень вчителів початкових класів; задоволення їхніх всебічних професійних потреб; взаємодію викладачів та вчителів, засновану на співпраці; свободу вибору організаційних форм, методів, засобів, змісту навчання; можливості індивідуально-особистісної освітньої траєкторії; особистісне включення вчителів початкових класів у різні форми діяльності, забезпечені моделями навчання (семіотична, імітаційна, професійна) розглядається нами як необхідний та обов'язковий для розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів.

Література

- Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.03.2022).
- Кузнецов Г., Калюжна Т. Науково-методичні та соціально-педагогічні аспекти безперервної освіти в контексті Болонського процесу. Вища освіта України. 2006. № 1. С. 75–84.
- Олійник В.В. Проблеми та шляхи розвитку системи післядипломної педагогічної освіти України в сучасному полікультурному суспільстві. Вища освіта України. 2009. № 4. С. 24–34.
- Покрова С.В. Розвиток оцінювальної компетентності вчителів початкових класів у системі піс-

лядипломної педагогічної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2021. 323 с.

Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 21.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 14.03.2022).

Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 14.03.2022).

Синенко С.І. Розвиток післядипломної педагогічної освіти в країнах Західної Європи (Англія, Франція, Німеччина): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України. Київ, 2002. 188 с.

References

Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800. [Some issues of professional development of pedagogical and scientific-pedagogical workers]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

Kuznetsov H. (2006) Naukovo-metodychni ta sotsialno-pedahohichni aspekty bezperervnoi osvity v konteksti Bolonskoho protsesu [Scientific-methodical

and socio-pedagogical aspects of continuing education in the context of the Bologna process]. Kyiv. [in Ukrainian].

Oliinyk V. (2009) Problemy ta shliakhy rozvytku systemy pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity Ukrainy v suchasnomu polikulturnomu suspilstvi [Problems and ways of development of the system of postgraduate pedagogical education of Ukraine in the modern multicultural society]. – Kyiv: Vyshcha osvita Ukrainy [in Ukrainian].

Pokrova S. (2021) Rozvytok otsiniuvalnoi kompetentnosti vchyteliv pochatkovykh klasiv u systemi pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity: dys.. kand. ped. nauk: 13.00.04 [Development of assessment competence of primary school teachers in the system of postgraduate pedagogical education]. Zaporizhzhia. [in Ukrainian].

Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy № 1556-VII, potochna redaktsiia vid 21.04.2021. [About higher education] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].

Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII. [About education] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

Syenko S.(2002) Rozvytok pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity v krainakh Zakhidnoi Yevropy (Anhliia, Frantsiia, Nimechchyna): dys... kand. ped. nauk: 13.00.04. [Development of postgraduate pedagogical education in Western Europe (England, France, Germany)]. Kyiv. [in Ukrainian].